

Branko Marušič, **Mejačevi iz Komende** : slovenska družina v dogajanjih vojne in miru. Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2009. 220 strani. (Zbirka Zgodovinskega časopisa ; 37)

Znani britanski zgodovinar Eric Hobsbawm je pred nedavnim opozoril, da je bilo v središču pozornosti raziskovalcev preteklosti nekdanje predvsem vprašanje: »Kaj se je zgodilo, kdaj in kako?«, že nekaj časa pa zgodovinarje vse bolj zaposluje vprašanje: »Kako so ljudje nekdanje živeli in kako doživljali to, kar se je dogajalo, torej kako so čutili svet in čas, v katerem so se znašli«. Knjiga Branka Marušiča o Mejačevih iz Komende je naravnost zgled zgodovine, ki sega ob samo po sebi razumljivem upoštevanju zgodovinskega časa, prostora in dogodkov daleč pod politično dogodkovno površje in usmerja pogled h konkretnim ljudem, njihovim medsebojnim odnosom, včasih zelo protislovnim življenjskim zgodbam in nič manj raznolikim življenjskim usodam. Knjiga bi pravzaprav morala imeti naslov »Saga o Mejačevini in Mejačevih«, saj govori o vzponu in propadu velike, ugledne, politično angažirane kmečko-trgovske, pa tudi gostilničarske družine z razvejanim sorodstvom in zvezami, ki so med obema vojnama segale v sam vrh slovenske katoliške politike.

To pa je tudi že tudi prvo vprašanje: kako Mejače sploh socialno opredeliti? Andrej Mejač mlajši, rojen v Kapli vasi pri Komendi leta 1866, ko so se pri Hradcu Kralovem na Češkem krvavo spopadli Avstrijci in Prusi, ki je Mejačevino v Komendi utemeljil in povzdignil do njene družbene in gospodarske veljave, je izhajal iz rokodelske, krojaške družine, družinsko premoženje pa je - kot sposoben trgovec - ustvaril predvsem s trgovino. Pri tem je bil, če upoštevamo dejstvo, da večina slovenskega prebivalstva ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja ni dokončala več kot štiri razrede osnovne šole, nadpovprečno izobražen in ambiciozen. Po osnovni šoli se je kratko šolal na ljubljanskem liceju, od svojega osemnajstega leta pa je pisal in objavljajal domoznanske prispevke, zbiral in zapisoval ljudske pripovedi in dopisoval v katoliške časopise. Na svojem domu v Komendi si je tako uredil (po pripovedovanju bližnjih sorodnikov) bogato knjižnico. Nadpovprečno izobražena je bila tudi njegova žena Franja, doma iz kmečke družine iz zgornje Šiške, ki je obiskovala šolo pri uršulinkah v Ljubljani in se je v pismih hčerki Vidi izkazala kot izvrstna pripovedovalka in opazovalka, čeprav se je doma v prvi vrsti posvečala družini, kmečkemu posestvu in trgovini. In nadpovprečno so bili izobraženi tudi vsi otroci, saj sta imela dva sinova poleg osnovne še trgovsko šolo, najstarejši Vitko je končal celo klasično gimnazijo in trgovsko akademijo na Dunaju, hčerki

pa sta se obe šolali pri uršulinkah in s poroko pomeščanili; starejša, ko je omogočila uglednega bančnega strokovnjaka Ivana Slokarja v Ljubljani in mlajša Vida z zakonsko zvezo z zdravnikom dr. Francem Marušičem iz Solkana. Mejači so bili torej, s posestjo in navezanostjo na Komendo še podeželani, toda v isti sapi so bili že tudi na deželi živeči meščani - tako zaradi svojih interesov in podjetnosti kot svojega prijateljevanja s slovenskimi katoliškimi prvaki, ki so jih sprejemali v svoji hiši, s čimer so bili marsikdaj bližje Ljubljani kot svojemu kmetsko-podeželskemu komendskemu okolju.

Po nazorski in politični plati sta bila utemeljitelja Mejačevine, družinski poglavar Andrej in njegova žena Franja, kot ju predstavlja Marušič, tradicionalno verna katoličana in zvesta privrženca Slovenske ljudske stranke. Oče Andrej je bil na listi Slovenske ljudske stranke še za Habsburžanov izvoljen v kranjski deželni zbor, v Kapli vasi je bil 29 let (od 1892 do 1931) župan, leta 1917 pa je bil celo v kranjski delegaciji, ki se je poklonila cesarju Karlu. Med obema vojnama so bili med rednimi obiskovalci Mejačeve domačije v Komendi najuglednejši slovenski katoliški prvaki z Antonom Koroščem in Markom Natlačenom na čelu, ki so v drugi polovici tridesetih let pripeljali na obisk celo predsednika vlade Milana Stojadinovića, družinski patriarh Andrej pa je bil zaradi svoje privrženosti SLS v času liberalno-centralističnega pritiska v prvi polovici tridesetih let celo kratko zaprt, medtem ko se je prvorojenec Vitko pregonu izognil z umikom k sestri Vidi v Italijo. Toda, če sta oče Andrej in mati Franja še složno delila politično prepričanje, so se njuni otroci delno že pred drugo svetovno vojno, posebej pa med njo, brezkompromisno razšli: sin Vitko, ki je po očetovi smrti prevzel domačijo v Komendi je v strahu pred izselitvijo in pred izgubo posestva in trgovine po okupaciji iskal modus vivendi z nemškimi okupatorji in nekatere najvidnejše med njimi, celo Rösenerja in Rosoumeka, gostil na Mejačevini, brat Franc je bil zaradi sodelovanja z Osvobodilno fronto zaprt v Begunjah, za partizansko stran sta se opredelila tudi zdravnik Franc Marušič in njegova žena Vida, medtem ko je mož sestre Milke Ivan Slokar v Ljubljani leta 1941 stopil v italijansko consulto. Vsi so sicer še naprej ostali čustveno močno navezani na Komendo in družinsko domačijo, toda v isti sapi se zdi njihova razdeljenost – z vidika slovenske razdeljenosti med drugo svetovno vojno – dobesedno pretresljivo simbolična. Pri tem tudi oba, ki sta zavestno pristala na sodelovanje z okupatorji – Vitko v Komendi in Ivan Slokar v Ljubljani – kot je razvidno iz knjige – za okupatorje nista imela posebnih simpatij, toda partizanstvu sta kot nasprotnika komunizma nasprotovala, v stikih z okupatorskimi oblastmi pa ravnala povsem premočrtno, v skladu s vsak svojimi kratkoročnimi premisleki in interesi. Ravnanje Vitka in Lojza, ki je prav tako ostal na domačiji v Komendi, razkriva celo skoraj neverjetno mero politične naivnosti. Kljub stikom z okupatorji sta namreč iskala tudi stike s partizani in ob tem izgubila življenje, saj so ju partizani oz. pripadniki VOSa zaradi sodelovanja z okupatorji likvidirali. Z njuno smrtjo pa je v zadnjih dveh letih svetovne vojne doživela žalostni konec tudi Mejačeva domačija v Komendi.

Dobesedno zgodba za roman torej in hkrati zgodba, ki se bere kot roman. Tembolj, ker je Branku Marušiču uspelo s pomočjo izjemnega gradiva – dopiso-

vanja med materjo Franjo in hčerko Vido – slikovito orisati zelo raznolike značaje najpomembnejših in najtesneje povezanih članov Mejačevega sorodstva. Če sta si bila oče Andrej in mati Franja v svojem strogem, tradicionalnem razumevanju družinske hierarhije in odnosov – kljub Franjini večji odprtosti in čustveni neposrednosti – še precej blizu, so se njuni otroci tudi značajsko zelo razlikovali. Med njimi kot posebej zanimiva in protislovna osebnost izstopa čustveno neuravnovešeni, uživaški, po svoje dobrosrčni, a vendar hkrati na trenutke neskrupulozno pragmatični prvorojenec Vitko, ki se po značajskih potezah razlikuje od vseh – tako od matere in očeta kakor obeh bratov in obeh sestra. Vsi pa v tej družinski sagi nastopajo kot polni in živi posamezniki, vsak s svojim odnosom do sveta, do soljudi, do pripadnikov nasprotnega spola, do sorodnikov, do družine in zgodovinskega časa, v katerem živijo, kar je za zgodovinopisno delo vsekakor nekaj izjemnega.

Skratka: Marušičevo delo o Mejačevih iz Komende nazorno razkriva nesporne odlike in prednosti z domiselno uporabo virov napisane družinske zgodovine. Knjiga – kot že rečeno – temelji predvsem na korespondenci matere Franje in hčerke Vide, ki jo je Branko Marušič sugestivno in z občutljivim poslušom za posamezne življenjske zgodbe ter medsebojne družinske in človeške odnose dopolnil in nadgradil z drugim arhivskim in tiskanim gradivom in pri tem svojo pripoved z opozorili na razvejano širše sorodstvo in njihove potomce podaljšal v povojni čas. Marušičevi Mejačevi iz Komende pa tako niso več le pričevanje o slovenski družini v dogajanjih miru in vojne, kot knjigo označuje njen podnaslov, temveč živo in slikovito zrcalo slovenske zgodovine v prvi polovici 20. stoletja, ki zgodovinsko stvarnost ne osvetljuje le v zgodovinopisju običajni v smeri od zgoraj-navzdol, marveč v obrnjenem pogledu – od spodaj navzgor ter nazorno razkriva, da je bila življenjska resničnost – tako kot je danes – tudi v preteklosti mnogo bolj kompleksna in zapletena, kakor neredko sklepamo po njeni vsem vidni dogodkovno-politični površini.

Peter Vodopivec